

Politikai
röpiratok.

194.

Népszerű füzetek. 4. szám.

1894
1795 III-dik 2002

NAPOLÉON

mint számüzött herczeg, trónkövetelő, országfoglya,
köztársaság-előke és császár.

PEST, 1861.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

2.

6352 00 36009

Magyarországi Királyság

III. évfolyam

MOHÁCS

DE BALLAGI GEZA.

Magyarországi Királyság, Magyarországi Királyság, Magyarországi Királyság.

1861. évfolyam

Kiadja a Magyarországi Királyság

III. Napoleon

mint számüzött herczeg, trónkövetelő, országfoglya, köztársaság-elnöke és császár.

(Irta Kotró Lőrincz.)

Csak ezt a czimet kell elolvasni, s láthatjuk, hogy oly rendkívüli nevezetességü férfi életirása fekszik előttünk, a ki a világ sanyaru iskoláját tökéletesen kitanulta, sokat látott, okult, szenvedett és tapasztalt, míg végre csillagában bizva, eljutott a földi dicsőség legmagasabb fokára, s most a nagy Franciaország ragyogó trónján ül, és intézi nem csak országának, hanem talán még egész Európának sorsát.

A késő világ története fog egykor róla ítélhetni, az emberek őt most jobbra csak pártékintetből bírálgatják, de annyit senki sem tagad el tőle, hogy a jelenben élő nemzedékben nálánál nincs nevezetesebb ember a földkerekségén.

Szép adomány az Istentől, a ki a halandót ily magas polczra helyezi. Vizsgáljuk meg tehát e hatalmas uralkodó életének egyes részleteit, s aztán mondja ki az olvasó maga, hogy mint felel meg e férfin az azon feladatnak, mely a sorstól rábizatott?

Napoleon ifjusága.

Bonaparte Lajos, Holland királya, I. Napoleon császár kívánságára, nőül vevé *Hortenzia* herczegnőt, a császár első feleségének, Josefine császárnénak előbbi férjétől Beauharnais tábornoktól származó leányát. E házasságból három fiu gyermek született; az első csak hamar kimult a világból, a második Lajos Károly Olaszországban halt el.

*

A harmadik fiu, 1808-ban, apr. 20-án, Párisban született s *Károly Lajos Napoleon* nevet kapott. Ez most a francziák császára!

A gyermek születése fényes ünnep volt a Tuileriák palotájában, mert ezen időben I. Napoleon már lemondott azon reményről, hogy nejétől fiat nyerhessen, azért a gyermek, bár a hollandi király fia, a francia császár i hercegek sorába felvétellett.

Hortenzia királynő két évig ringatá magát azon reményben, hogy fia egykor, mint a nagy császár egyenes örököse, bátyjának trónját foglalandja el; azonban a wagrami véres ütközet után Napoleon császár elvált feleségétől, s *Mária Luiza* ausztriai főherczegnővel kötött házassági szerződést. Az 1811-ik év a hollandi ág utolsó reményét is megsemmisítette, mert az új császárné fiat szült, a ki atyjától, „Róma királya” czimet nyert.

Egy estén Hortenzia királyné szomoruan ült a palota egyik teremében, mikor a császár észrevevén így szóla hozzá: „Mért búsulsz? tudod, hogy én kardommal egész királyságokat szabdlok ki Európából s ezennel ígérem neked, hogy fiad számára is trónt szerzek.” Napoleon császár meg is tartotta volna szavát, de az 1812-ki irtóztató télen serege javát Oroszországban elvesztvén, 1814-ig, a midőn először bukott meg, jobbra csak saját országa védelméről kelle gondoskodnia.

Ezen időben Napoleon császár, ha boldog órákat akart tölteni, rendszeresen családjá körében keresett menedéket. Hozzá fut egyszer a kis Lajos Napoleon s miután játszott egy darabig bátyjával, a császárnak valami eszébe jutott.

„Hortenzia, leányom — mondá — hiszen ez a fiu már három esztendő lesz ide s tova, s még meg sem tartottuk a keresztelését. Hamar: mondjátok meg Fesch kardinálisnak, hogy mához egy hétre hét országra szóló keresztelőt készítsen, s aztán olyan bál legyen a palotában, a milyen még nem volt.”

A fényes ünnepélyes keresztelés csakugyan végbe ment a mondott időn Fontainebleau-ban, épen azon palotában, melyben egy évvel később a császár lemondani kényszerült trónjáról.

1814-ben, marc. hóban, a midőn az idegen hadsereg Párisba nyomultak, Hortenzia királynő helyben maradt, sőt a következő évig, magán palotája, a bonapartisták gyűlhelyévé lön. Azonban 1815-ben, a midőn Napoleon császár másodszor megbukott, a visszatérő XVIII. Lajos, a bátor hölgyet többé nem tűrte el Párisban, hanem kényszeríté őt a család többi tagjainak száműzetésében részt venni.

A hercegnő (mert a hollandi trón elvesztése után így kell őt nevezni) sokáig bolyongott Európában, mert egyik fejedelem sem akará megengedni, hogy e nő huzamosb időre letelepedessen országában; végül 1817-ben Sveiczba vetődött, a hol az anghol-bergi kastélyt megvásárolván, itt gyermekeinek nevelésére szánta magát.

A fiatal hercegek nevelése, Lebas Fülöpre bízott. Ezen ember nagyon szerette volna tanítványaival az ókor klasszikai irodalmát megkedveltetni, de nem igen boldogult: az ifjabb különösen leginkább a mértannal és hadi taktikával szeretett foglalkozni; a

festészetre és zenére legkevesebb hajlandóságot sem tanusított.

Azonban ha Lajos hercegből nem is ígérkezett valami világhírű tudós lenni, azt még ellensége sem tagadhatja meg, hogy úgy megüli a lovat, hogy ritkitja a párját egész Európában. Franconi, a híres lovar tanulhatna tőle. Ezenkívül jeles előmenetelt tett a tüzéségben, és a nyelv-tudományban; a franczia, angol, német, olasz nyelvet tökéletesen bírja. Már gyermekkorában zárkozott jellemet mutatott, soha még az anyja sem tudta meg, mi baja gyermekének, ha néha boszus, rossz kedvű, vagy búslakodó volt.

17 éves korában katonai szolgálatba lépett a baden-badeni nagyhercegségben: még most is elegenden vannak, a kik emlékeznek a csinos hadnagyra, a ki Kostnitzben volt az ezrednél állomásban. Később visszatért Sveiczba, s Dufour önkénytesei közé lépett, a hol magát a lövészetben kitünteté. Dufour az ifjuval barátságot kötött, mely mai napig fennáll, oly annyira, hogy ha Sveicznak valami baja van, rendszeren az öreg Dufourt küldik Párisba alkudozásra.

1830-ban, július hóban, a párisi felkelő nép, a Bourbonház idős ágát elűzé a trónról, s Lajos Fülöp orleans-i herceget francziák királyává kiáltá ki, Lajos Napoleon megindult Páris felé, azonban a határokat át sem lépheté, mert a követkamara ezuttal is megerősíté a Napoleonokat száműző törvényt.

Azonban a franczia forradalom Európa több részeiben nyilvános rokon-szenvre talált. Olaszországban az ugynevezett Carbonari forradalom ütött ki, s Lajos Napoleont vágyai e kétes pályára ragadák. Itt a herceg, mint katona jelesül viselé magát. Nehány századmagával megtámadá Civita Ca-

stellana, pápai erődöt, s be is vette volna, ha a főparancsnokságtól ellenredekletet nem kap.

E közben a herczegnő egész nyugalmommal lakott Arenenbergben, s azt gondolta, hogy fiai most is Sveiczban időznek, a midőn véletlenül egy francia lapba talál tekinteni, s olvassa hogy fiai, mint vitézkednek az olasz carbonarik sorai között. Rögtön tehát postalovakat rendelt, s megindult fiai fölkeresésére, mert ugyanekkor hire jött, hogy az ausztriaiak roppant erővel nyomulnak Olaszország szívébe, s a felkelőket erősen verik.

El is jutott szerencsésen Forli városába, a hol azonban idős fiát már halva lelő, az ifjabbat pedig súlyos betegségben. Neuperg gróf, osztrák tábornok, Anconában parancsnokoskodott, s közelben és távolban egymásra lövettek agyon a kézre került olasz tisztek. A történet úgy hozta magával, hogy néhány nap múlva az osztrák tábornok éppen azon palotában üte fel szállását, melynek egyik emeletében a herczegnő ápolá és rejtegeté, most már egyetlen életben levő fiát. A család barátai folyvást arra unszolák a hős anyát, hogy titokban hagyja el a házat: Hortenzia azonban mindannyiszor azt felelé: „maradok, mert fiamat éppen nálam keresnék legkevésbbé.“ Igaza is volt, mert a midőn az ifju felábadt, az anyja, utlevelet kért Angliába. De nem volt könnyű, annyi ellenséges helyen, ezen szabad és boldog szigetbe eljutnia. Sveicz, a szabad köztársaság kénytelen volt, a felingerlett hatalmak sürgetéseinek engedni, s elzárá az utat az olasz menekvők elől. Piemont ezen időben testestül lelkeztül Ausztriával tartott, úgy hogy a herczegnő utoljára is mást nem tehetett, mint álutakon átlépé a francia határt, s máj. 5-én fiával

együtt egyszerre csak Párisban termett!

A mindig remegő udvar a nevetségig megrettent e váratlan hirre; hozzájárult, hogy e nap, éppen I. Napoleon császár halálának évnapja volt. A herczegnő a Vendôme-i téren vett szállást, éppen ott, hol Napoleon szobra emelkedik, melyet a nép ily alkalmakkal ezer és ezer koszorúkkal szokott elhalmozni. A francia miniszterek nem szégyenlettek egy asszony s egy beteg ifju ellenében úgy lépni fel, hogy 24 órai időt adva nekik, kitilták a menekvőket az országból.

A herczegnő négy hónapot töltött Londonban, s aztán fiával együtt visszavonult Arenenbergbe, a hova éppen akkor érkeztek meg, a midőn Varsóból egy deputatio jött a herczeg üdvözlétére; egyszersmind azon felszólítással, hogy jönne tüstént Lengyelországba, s vállalná fel a felkelő sereg főparancsnokságát. Lajos Napoleon kétkedés nélkül szavát adá a deputatiónak, s rögtön indulni akart: ekkor azonban posta érkezett a faluba, mely meghozá a tudósítást, hogy Varsó elesett, s a lengyelek ujra keserű szolgálagra jutottak. Ezen időben mondá egy akkori hires francia minister azon önző szavakat a francia országgyűlés előtt: „Varsóban csend uralkodik.“ „Igen — felele a csak néhány emberből álló szabadelvű ellenzék: — „a sir csendjel“

A strassburgi és boulognei merénylet.

Napoleon herczeg kalandvagyó volt, de díszére válik, hogy nem ragadott meg oly alkalmakat, mik elvei ellen voltak. Egyszer a portugál trónt ajánlák oda neki, de miután ki volt kötve, hogy donna Máriát el kellend vennie, nagyon megköszönte a megtisztelte-

tést. Csillagára nézett, s azt olvasta az egekből, hogy számára más fényesebb trón van a sorstól fentartva.

Mint Bonaparte, másként is mindig trónról álmadozott, de a midőn Napoleon császár fia, a Róma királya, később Reichstadti herczeg, élte legszebb korában meghalt, Lajos Napoleon nyiltan a császárság örökösének vallá magát.

Ézalatt tanulmányait nem hanyagolá el; ezen időben irt egy tüzérségi kézikönyvet, mely a szakértők véleménye szerint is, igen jelesnek és hasznavehetőnek tartatik.

Hogy ily gazdag multtal s a jövődre nézve legszebb reményekkel bíró ifju, néha czéljainak elérésére botor eszközökhöz is folyamodott, az igen természetes. Előtte mindig nagy bátyja példája állott, a ki Elba szigetéről visszajöve, 21 nap alatt Franciaországot visszafoglalá. Azt hitte, hogy csak meg kell jelennie Franciaország valamely határszéli városában, s a nép azonnal mellé fog állni.

Igy történt, hogy 1836-ban, Lebas nevű nevelőjével s egy rakás kalandorral hajóra ült, s a Rajnán lefelé evezve hirtelen kiszáll Strassburgban. Kisérete az utczákon szörnyű módra kiáltja „éljen a császár!” maga a kaszárnnyák felé veszi utját, a hol Vaudrey ezredes a 4-dik tüzérségi ezred közt pénzt osztogat ki, s a legénységet elpártolásra szólítja. Azonban Strassburg majdnem egészen német város, s a polgárság csak bámul a vállalaton, míg végre egy kis zömök dobos, egészen tréfából, mintha megölelni akarná a császár örökösét, úgy körülkarolja őt, hogy addig el sem eresztette, míg egy pár zsandár nem jött a helyszínére, s a herczeg fogoly lön.

A herczeg leghivebb kíséroe Perigny egy házba menekül, s ott szeren-

cséjére egy szép asszony beleszeret, s ez által megmenekszik. Lajos Napoleont mint ország foglyát Párisba kísérek, a hol Lajos Fülöp király kegyelmet ad neki, de oly feltétellel, hogy az „Andromeda“ fregatton azonnal Amerikába, Brasiliába utazzon.

Nov. 11-én a midőn már a hajó a nyílt tengeren uszott, a herczeg köszönő levelet irt a királynak, s abban magát hibásnak vallván, elismerni, hogy a király kegyelmét nem érdemlette meg.

A hajó visszajöttével átadták a királynak a herczeg levelét, de Guizot, a ki minister volt, nem hitt a szép szavaknak, sőt a francia követ által mindenkép azon mesterkedett, hogy a herczeg Amerikát el ne hagyhassa.

Azonban mindez semmit sem használt, mert Lajos Napoleon három napig sem pihent meg Rio-Janeiroban s már ismét utra kelt, s hosszas hajózás után Északamerika fővárosába New-Yorkba érkezett. Itt már levelek várak őt, mikből értesült, hogy édes anyja veszélyesen beteg.

Sietett tehát vissza Európába; Angliában partra sem szállott, hanem egyik hajóból a másikba s így Belgiumon, és Németországon keresztül Sveiczba, Arenenbergbe érkezett.

Épen ideje volt, hogy megjöjjön. Anyját még életben, de halálos ágyán találta. Hortenzia királynő csak azt érthette el, hogy legalább egyetlen fia, fogta be szeméit.

Mint örökös élván az arenenbergi kastélyban, sejtette, hogy Franciaország, vagy is inkább Lajos Fülöp király, nem igen szívesen veendi a szomszédságot. Hogy azonban biztosítsa magát mint birtokos a thurgauai kanton polgárai közé lépett, s mint tüzérségi kapitány a helveta hadseregben szolgálatot vállalt.

Lajos Fülöp bizalmatlansága ezalatt annyira ment, hogy ő, a ki egykor mint számüzött szintén nagyban élvezé a sveicziak vendégszeretetét, most nemcsak diplomatai uton kezdé követelni a herczeg kiutasítását, hanem, hogy kívánatának súlyt szerezzen, még hadserget is vont össze a határok mentében. A sveicziak megbotránkozva ezen népjogot sértő eljárás felett, valóban készen voltak rá, hogy megütközzenek az óriás Francziaországgal; azonban Lajos Napoleon nem teheté, hogy polgártársait ily veszélynek tegye ki, azért hirtelen lemondott a thurgaui polgári jogáról, pénzzé tett mindent, a mit lehetett, s Angliába utazott, a hol minden menekvő kétségbevonhatlan biztonságban élhet.

Londonba érkezve a *Soho-téren* fényes szállást fogadott. Szellemdus és vig czimborákból álló társaságot gyűjtte össze; ismeretségbe jött az angol lordokkal, kik közül többen, még maig is fenntartják a barátságot. Mindamellet a királyi udvarhoz soha sem kapott meghívást, sőt az akkori udvaroncok még azokra is haragudtak, a kik a soho-téri vig tanyára eljártak kártyázni, billiardozni, enni, inni, dorbézolni.

Eközben, Francziaországban, Thiers elnöklete alatt valamivel szabadelvűbb miniszterium alakult; ez, hogy népszerűségét nevelje, kieszközlé az angol kormánytól, hogy I. Napoleon császár holtteste Szt. Ilona szigetéről Párisba hozassék. E körülmény a napoleoni eszméket némileg ismét divatba hozta; versek, regények, drámák kerültek napfényre a császárság korából, úgy hogy látszólag a hangulat fordulni kezdett Francziaországban.

Természetes, hogy a ki ily kedvező alkalmat semmi áron sem akart volna elszalasztani, az épen Lajos Napoleon volt.

Tanácskozáván tehát Persignyvel, tervet főztek ki, s azonnal munkához is láttak.

Mindenekelőtt pénzre lett volna szükségük; de nem volt. Azonban Anglia olyan ország, a hol, ha a szegény ember egy garast kér kenyérre kilökik az ajtón, de ha valaki bármely czélra egy *milliót* keres, akad elég pénzzacskó, mely megnyilik. Így történt, hogy London némely uzsorásai csakugyan adtak előlegezést a császári koronára, sőt egy angol hölgy minden vagyonát és ékszereit eladta, csak hogy a vállalat költség-hiányában el ne maradjon.

Pénz levén, hadat kezdtek fogadni: 30 szolgálat nélküli kalandor csak hamar beiratta magát, de ez még kevés volt Lajos Fülöp király elűzésére. Azért maga Napoleon állt ki a hadfogadó asztal mellé; felkötött egy vörös szalagot és sippal dobbal hívogató a vállalkozókat, s így 60 embert újra kaphatott.

E közben titkos küldöttek érkeztek Francziaországba. Egy ilyen *Magnan* tábornokot keresé fel, a ki 100,000 frankkal kínáltatott meg, s mellé 300,000 frankról szóló kötelezvényt terjesztettek eléje, kárpotlásul, ha a vállalat nem sikerülne. Magnan tábornok, (a ki most Francziaország marsalja) visszautasítá az ajánlatot, mint „nevetséges“ dolgot.

Még van valami, a mit a bonapartisták maig is restelnek: tudnillik vettek valami madárkereskedőtől egy vén sast, s megtaníták azt, hogy füttyentésre Napoleon vállára szálljon. Ezzel a csodában hívő francia parasztságot akarták elbolondítani, hogy higgyék, mintha az öreg Napoleon lelke szállott volna ebbe a koppott-vedlett madárba, s jön megáldani unoka-öcscsét.

Minden készen levén, hajót bérlettek; a matrozoknak azt mondták hogy

Hollandiába akarnak menni, hogy ott valami gazdasági vállalatba kezdjenek; a midőn azonban a hajó a nyílt tengerre ért, rettenetes módon megkezdődött az *itatás*, s úgy folyt a champagnei, hogy ahhoz a világ hasonlót nem látott. A mámor közben a vezetők elmondják mi van célba véve, s valósággal e dolog jobban kezd teteszeni a legénységnek, mint a kapálás Hollandban. Felöltöznek tehát a készen tartott francia gyalogság egyenruhájába, mely a 42-ik ezred számát viselé, minthogy éppen ezen ezred feküdt ott a hol kiszállni akartak.

Éppen déltájban történt, a midőn az angol hajó *Boulogne* városa kikötőjébe érkezett. Először a herczeg adjutánsai léptek partra, s elkezdtek a nép közé aranyakat szórni; persze volt nagy kapkodás; de ez csak azért történt, hogy a sokaság az utcákra gyűljön.

A következő perczben a felfogadottak, valamint a hajó legénysége (viselvén a 42-ik francia ezred egyenruháját) zárt sorban az utcákra nyomul, és torokszakadtából kiálta „Éljen Napoleon! éljen a császár!”

A nép azonban, mely míg az aranyozás tartott, ugyancsak sarkukban követé az adjutánsokat, most egyszerre elkezd hidegen bámulni... a polgárok csóválják fejüket; a katonaság a helyszínére érkezik. Napoleon a kardjára tüzi nagybátyja történeti emlékü kalapját, mindemellett a helyeslésnek és rokonszenvnek sehol semmi jele.

A merénylet meg volt bukva, s a kalandoroknak nem maradt egyéb tennivalójok, mint megfutni. Azonban rögtön üzőbe vétettek, úgy hogy Napoleon maga is, a midőn csónakba ugrott, hogy azzal a hajóra mehessen, bebukott a tengerbe. És bele is fult volna, ha szerencséjére egy *Lallet* nevű matróz ki nem fogja. A herczeg-

nél 500,000 francnyi bankjegy volt a tárczájában, melynek egyébiránt egy kis megázáson kívül más baja nem lett.

A hajó összes személyzete fogságba került. A herczeg, Persigny, s más kedves emberei, azonnal fekete kosikra ültetve, Párisba hurczoltatának.

Most már szó sem lehetett többé arról, hogy Lajos Fülöp király másodszor is kegyelmet adjon. Per kezdetett a felségsértők ellen, a pair kamara előtt. Napoleon protestált ezen törvényszék ellen, mondván, hogy ő nem felségsértő, hanem trónkövetelő, a ki fegyveres kézzel jött Franciaországba, hogy örökségét visszaszerezze. A pair kamara félreveté a védelem ezen indokait, s a vádoltat *holtigtartó fogságra ítélte*; Persigny 10 esztendőt kapott.

Napoleon, mint az ország foglya.

Kimondatván az ítélet, a herczeg Ham várába záratott, mely északi Franciaországban fekszik. Itt, igen tisztes módon bántak vele; volt három pompás szobája, szabad volt egy kis kertbe is lemennie, könyvet, írószert, s a mi mulatságára vagy időtöltésére szolgált, kapott (saját pénzén) a mennyi kellett.

Fogsága alatt bő alkalma volt elmélkedni, eddigi életpályájáról, s be kellett látnia, hogy a francia császári koronát soha sem lehetend kalandor módra megszereznie. Ez okból komolyabb eszközökhöz folyamodott, s ezen cím alatt „Politikai ábrándok” egy könyvet irt, melyben az általános szavazat eszméjét fejtegeté, s bebizonyítá, hogy minden népnek természetes jogában áll az, hogy saját maga válassza azon kormányformát, mely alatt élni akar. E könyv nyomtatásban megjelenvén, a fogoly neve ismét hangzani kezdett; a híres *Armand*

Carrel, ekkor írta Napoleonról azon szavakat, hogy ha így „ezen ember nem emlegeti többé nagybátyjáról öröklött jogát, hanem a népfensőség eszméjét hirdetendi, bizonyára még nagy szerep várhat rá ez életben.“ E nagy szerep alatt a tudós férfi legfelebb azt érté „talán felviheti még generáliságig valahol Sveiczban vagy Amerikában.“

A francia kormány látván, hogy féltékenyen őrzött foglya tisztán tudományos művekkel foglalkozik, több szabadságot engedett neki; a többi között beleegyezett, hogy a híres *Jacob* nevű könyvész meglátogathassa a herceget, és segítse őt munkáiban. Ezen időre esnek a herceg egyéb művei „*Aszegénység megszüntetéséről*.“ Továbbá „*A cukor kérdésről*“ melyben bizonyítja, hogy a belföldi cukor-termelésből minő hasznok folynak, de más részt a gyarmati cukor bevitelének megszüntével a hajózás alá fogna hanyatlani. De leghiresebb műve ily címet visel „*Napoleoni eszmék*“ oly könyv ez, melyre még mai napig is kedvtelőleg hivatkoznak a szabadelvű bonapartisták. A „*történeti töredékek*“ című könyvében a herceg már, mint mondaniszoxták, fölvevé a vörös sipkát, s csaknem a republikánusok zászlója alá esküvék.

Lajos Fülöp, mindeddig még távolról sem gondolt arra, hogy foglyát megamnestiázza. 1846-ban a hirlapok tudósításai között olvasni lehetett, hogy *Lajos* volt hollandi király, Flórenczben halálos betegségben synylódik. Napoleon rögtön írt a királynak, hogy engedje meg neki a haldokló atyát meglátogatni, igérvén, hogy ismét visszajövend. E folyamodás nem talált sikerre. Mondják, hogy ekkor jutott legelőször a hercegnek komolyan eszébe, hogy tán megkelene szöknie.

Tanácskozott tehát doktor *Conneau* nevű házi orvosával, és *Wélin* Károly nevű komornyikjával, ha lehetne-e e részben valamit kivívni? A komornyik mindenek előtt álruhákat szerzett, a többi között olyat, a minőt a munkások viselnek.

Maj. 26-án, (1846) egy szép hétfői napon a herceg kék blúzba öltözött, s megfecskenézé magát mésszszel, mert a vár udvarában épen meszeltek a köművesek; fejére kis házi sipkát csap, lábára fapapucsot ránt: még bajuszát is kefemódjára lenyirja, szemöldeit pedig hatalmasan feketére festi. Fejét álhajjal borítja be, s így aztán könyvszekrényéből előveszi a legnehezebb deszkát, s fejére teszi, s le megy az udvarra.

A lépcsőnél őr állott; ez egy percze megütődve néz az emberre, s úgy mutatja, mintha kérdést akarna tenni, a herceg azonban nem vesztí el lélekjelenlétét, hanem megy tovább dolgára a legnagyobb egykedvűséggel, úgy hogy a katonának el kellett magában ismerni, hogy hibázott gyanujában.

Az udvarból a pálinkaáruló bódé ablakához megy, lehajt egy pohárka *keserű papramorgót*, csak azért, hogy megjelenése fel ne tűnjék. Innen tovább megy a főajtó felé, a hol két őr szokott állani. Ezek szemébe néznek az embernek, a ki fején a nagy deszkával ki akar menni. A hadnagy épen valami regényt olvasott Dumastól, s látva a „köművest“ még oda kiált a strázsáknak: „ne tartoztassák kendtek azt az embert, mert nem azért fizetjük a napszámosokat, hogy egy helyben álldogáljanak naphosszat.“

A főajtó megnyílt s a szökevény az utcára lépett. Szabad volt! Került fordult, s a hol lehetett ellökte a ménkü nehéz deszkát s kiérvén a mezőre, bizonyos meghatározott helyen már

egy paraszt kocsit várt rá, a mire ráült, s hajtá a gebéket nyugot felé, a merre a tengerpartot leghamarabb elérhette.

Conneau doktor ezalatt ügyesen viselte magát; azt mondta, hogy a herczeg nagyon beteg, valami nagyon eltalálta csapni a hasát, s azért izzadnia kell az ágyban. Csinált is valami köpenyekféléből egy ember formát, s ezt pogányul bepokróczozta és feldunyháztá, úgy hogy a midőn Hamvára parancsnoka a szokott órában visitációra jött; a doktor eléje lépett, s csendesesen kérte a generalist „neméltóztatnék a szegény beteget jóltevő álmából felköltetni.“ A jámbor generalis csak a fejével billentett egyet, s lábhegyen suttyant ki a szobából.

Estére azonban minden világosságra jött. Doktor Conneau uramat keményen megexamináltak, hanem Franciaország nem olyan állam, a hol az ily dolgokból mindjárt felségsértést csináljanak. Boszankodtak ugyan Párisban e szörnyű megcsufoltatás miatt, de hiába! Napoleon herczeg már ekkor vigan vitorlázott egy angol hajón, az angol partok felé.

Napoleon, mint köztársasági elnök.

A szökés után, Napoleon, két évig békével élt Angliában. Pénze ugyan megszűkölt, de eladta az arenenbergi kastélyt, s a többi gazdagabb Napoleon családbeliektől is gyámolittatott.

És a midőn mármár lemondana reményeiről, egyszerre csak egy este a midőn haza megy, s olvasni akarja a Párisból jövő ujságokat: mit látnak szemei!

Párisban, febr. 24-én (1848) forradalom ütött ki; Lajos Fülöp királyt, Guizot nevű ismert önzölelkű miniszterével együtt, kikergették az országból

s a reszpublikát oly hangosankiáltották ki, hogy egész Európában minden szabadság-ellenes miniszterelnöknek megrendült bele a zápfoga. Még Bécsben is találkoztak olyanok, a kik úgy érzették magukat, mint a ki véletlenül az asztalszegletébe üti a könyökén levő zsibbadós erét.

Nosza Napoleonnak sem kell egyéb; alig várja hogy viradjon, s vasutára ül, Southamptonban hajóra száll, Brestben partra lép, s Párisba teremvén „hódol“ az ideiglenes francia kormányának.

Azonban úgy látszik, hogy e kormány tiszta republikanus tagjai, például Ledru Rollin, nem nagyon vannak elragadtatva a nem várt szerencse miatt. „Megkérlik“ tehát illedelmesen a hazatérőt, hogy egyelőre még csak ülne csendesesen Londonban, s ne okozna több zavart ott, a hol úgy is elég van.

Napoleon úgy mutatja, mintha tökéletesen elismerné, mennyire igazuk van a francziák kormányának, s azért vissza utazik. Mindenek előtt meglátogatja *Fould Achil* nevű barátját, a ki mesterségére nézve bankár volt, s ketten egész éjjel tanácskozva kifőzik, hogy Napoleonnak, ha török szakad az új reszpublika elnökének kell lenni. Fould felajánlja pénzes ládáit, s Napoleon megígéri, hogy ha hatalomra jut, jótét helyébe jót várhat. Így aztán nyugodt lélekkel ismét Londonba utazott.

Hogy mi történt Párisban, február hótól novemberig? nem e lapok köréhez tartozik elsorolni. Elég az hozzá, hogy a midőn a köztársasági elnök választására került a sor, akkor a francia nemzet előtt négy név hangzott leginkább: Bugeaud marsal, Lamartine, Cavaignac és Napoleon.

Ezek között úgy mutatkozott, hogy Napoleonnak lesz a legkevesebb szavazata. Thiers, s más roppant tudósok

nevetségességnek találák még a gondolatot is, hogy a nemzet egy világos trónkövetelőt válaszson a köztársaság első hivatalára.

Azonban máskint volt megírva a sors könyvében. Bugeaud marsal azon hibát követte el, hogy meghalt. Cavaignac-ra megharagudtak a francia munkások, mert júniusban, vagy 13,000-t közülök lekartácsolt az utcán. Lamartine, a híres költő végkép tehetlennek bizonyítá be magát, mert ideiglenes elnöke levén a februári kormánynak, a külföld irányában valóssággal nyomoru politikát követett. Ugy állott elő a büszke francia republikaival; mint valami engedelem kérő bűnös, s mindig csak az európai hatalmak fegyveres szövetségétől rettegett, holott Európában minden kormány saját belügyeivel volt elfoglalva.

A francziák előtt semmi sincs győlöletesebb, mintha kormányuk a külföld előtt alázatos szerepet játszik. Azt hitték tehát, hogy ha oly emberre lesz szükségük, a ki a vén Európát megtanítsa mőresre, arra alkalmasabb legényt nem találnak, mint épen Bonaparte Lajos Napoleon polgárt. Így nevezték őt ezen időben a midőn a hercegi, grófi s nemesi czimek „örökre“ eltöröltettek!

Emellé még sikerült Napoleonnak megnyerni Franciaország legügyesebb hírlap-íróját Girardin Emilt, a ki a 80,000 előfizetővel bíró francia „Presse“-vel a legjobb szolgálatot tévé neki.

Dec. 10-én történt, hogy Párisban az országgyűlésen, a szavazatok eredménye kihirdettetett 5.500,000 francia, Bonapartera szavazott; a többiek mindössze nem kaptak egy pár százezer szavazatnál többet.

E percztől fogva Napoleon számára új világ nyílt; dec. 20-án felesküdt az alkotmányra, és ígéré, hogy az

„egy és oszthatlan francia republika“ örökös hive leend, s 4 év múlva, a midőn hivatalának ideje lejár, a hatalmat az ujonnan választandónak átadja.

Azonban mindjárt elején, nem úgy viselte magát, mint sokan hitték. Olaszországban folyt a háború; de nem avatkozott bele. Magyarországon az év végén harczra került a dolog, de Napoleonnak eszébe sem jutott, hogy Ausztriát e veszélyes krízis alatt mily könnyen sikerülne tönkre tennie. Sőt Rómába, (a hol Mazzini és Garibaldi uralkodtak) hadserget küldött, s a francia republika leveré a római republicanus testvéreket!

Sokan fejet csóváltak ekkor, de nem vették figyelembe, hogy ha ekkor Napoleon, akárhol is forradalom mellé nyilatkozik, Anglia tüstént szövetséget köt a többi hatalmakkal, s a kétes kimeneteli európai harcz késedelem nélkül megkezdődik. Sok dolgot akart elébb Napoleon más kerékvágásba zökkeníteni, míg régi terveinek végrehajtásához kezdetett volna.

Kormányzá tehát Franciaországot úgy, mintha ő volna már természeténél fogva a legkonservatívabb elvű férfit a föld kerékiségén.

Közben-közben jónak látta olyanokat is mondani, a mire sokan könyeket hullatának, s elhivék, hogy Napoleon még azt is megbánta, hogy egykor Strassburgban és Boulogne-ban azon merényleteket elkövette.

Egy ízben (1849 jul. 22-én) a saint-quentini vasut megnyitása alkalmával, eltekintett Ham várába, a hol 6 évig fogva volt s ott mondá e nevezetes szavakat: „Most, midőn Franciaország törvényes kormányzója vagyok, nem tehetem, hogy dicsekedjem egykori fogságommal; mert bünt követtem el, a midőn egy más törvényes

kormány ellen támadást intéztem. Nem panaszlom fel az itt töltött sanyaru 6 évet, mert hazámat sértém meg s bűnhődésem alatt megtanultam, mint kell tisztelni az uralkodók jogát."

Bámulva hallotta a világ a strassburgi és boulognei kalandornak ily megfoghatlan nyilatkozatát; az európai reactio még inkább felemelé fejét, s mondák az excellentiás urak: „ez az ember egészen megtért; ő testestül lelkestül a mienk, s mindig velünk fog tartani, ha a nép szabadságát elnyomjuk." Várjatok csak; majd kiábrándultok.

A midőn a következő évben, december 31-én, a francia nemzetgyűlés megnyílt, az elnök nagy ajtatossággal nyilvánítá „hogy méltó akar lenni a választók bizalmára, s megtartandja a köztársaságot, melyre megesküdött."

A következő évben, hasonló alkalmammal írta: „Ha a reszpublika alkotmánya hiányos, nagy veszedelmek magvát hordja magában, önök tiszte, azt megváltoztatni: én azonban, s csak egyedül én vagyok azon egy, a ki megesküvémmel fenntartására, azért ez alkotmány ellen egy szavam sem lehet."

A dec. 2-ki államcsíny.

1851 végén eljött az ideje, hogy Franciaország előkészületeket tegyen egy új elnök-választásra. Az alkotmány nem engedé meg, hogy a korábbi elnök újra megválasztathassék, de még annak atyafiai is kizárá, egész negyediziglen.

Napoleon látta, hogy hatalma vége felé jár, s mindig is úgy mutatta, mintha alig várná az időt, melyben a kormány-pálczát hivatalbeli utódának átadhatná. De nem így beszélt meghitt baráti között, különösen pedig

a francia generalisok előtt, a kik ugyis mindig a régi császársági háborúkról, a győzelmekről, hódításokról és herczegiczimékről álmodoztak. Ezeknek monda champagnei-pohár között: „látjátok, hogy ezen állapotomban semmit sem tehetek érettettek: a nemzetgyűlés egy része a régi pecsovicsokból áll, a kik Angliával, Oroszországgal és Ausztriával czimborálnak, a többi pedig unalmas fősvény republikanus, a kiknek csak arra van gondjuk, hogy mentül kevesebbet adjon az ország a katonaságra, s így Franciaország dicsősége háttérbe marad." Természetesen, hogy erre a csillagos és érdemjeles tábornokok azt felelték, hogy „pokolba kellene kergetni ezeket a sok fecsegő fratereket, a mint az öreg Bonaparte tette, s aztán ha vitéz ember kezébe kerül a hatalom, folytatnák háborút, a meddig tetszik.

Azt sem lehet tagadni, hogy Napoleonnak magán-pénzügyeisiralmaslábán álltak. Fizetése, az 1. millió 200 ezer frank, annyi volt mint semmi, s a midőn Napoleon egy izben, udvara fényének fenntartására újabb költséget kért, a nemzetgyűlés azt félrevetette. Mondják, hogy annyira ment volna a dolog, hogy az elnökség elteltével, Napoleon egészen az adósok kezébe került.

Ily körülmények között tünt fel, dec. 1-ső napjának estéje, a midőn az „Elysée" palotában, mely az elnök lakása volt, fényes udvari bál tartatott. Az elnök szokatlanul vigkedvűnek látszott, s egész estén polkázott és franciázott, a legszebb grófnékkal és herczegnékkal.

Egyszer, éjfél felé, épen szünet volt, s az elnök, a nélkül hogy észre venné valaki, kisiklott a tereméből, s benézett dolgozó kabinetjébe, a hol híres titoknoka, az öreg Moquart, ugyancsak gyorsan perczgette a tollat.

— Nos öregem? készen vannak a proklamatiók?

— Igen, herczegem. Tetszik elolvasni?

Napoleon végig futá a sorokat, aztán kegyesen intve hű emberének mondá:

— El van rendelve, hogy az állami nyomda kapui bezárassanak; a szedők már várják a kéziratokat: a katonaság az utca-szegleten áll: a ki arra lakik, s még nincs otthon, az ma nem hál odahaza. Isten önnel öregem; vigye a proklamatiókat, a Moniteur nyomdájába, s legyen ovatos, mert ha nem sikerül, a fejünk van kockára téve.

Moquart ur kocsiba vágta magát, s elhajtattott. Azon proklamatiók voltak ezek, melyben a köztársaság elnöke, feloszlatta a nemzetgyűlést, eltörle az alkotmányt, s a népet felhíta, hogy általános szavazatra gyűlve jelentse ki, hogy Napoleon Lajost tíz évre elnökké választja.

A titkos rendőrség főnökei ezalatt csak arra voltak megbizva, hogy a bérkocsikat és komfortábliket, azon szín alatt, hogy az „Elysée“ palotában tánczoló sokaság szolgálatára álljanak, mind azon piacra téríték, a hol e palota állott. A fiakerek bámulva hallották a parancsolatot, mert tudták, hogy a palotában olyan urak szoktak bálozni, a kiknek maguknak van cifra kocsijok. A rendőrség ezt azért tette, nehogy valamiképen a nyomdából hire menvén a proklamatióknak, a követek és republikánusok, a kocsik segélye által, a roppant nagy városban, egymáshoz nyargaljanak, s még hajnal előtt mindenkit talpra lármázzanak.

Az éj komor és barátságtalan volt. 2 óra után a tánczvigalom eloszolván, Napoleon titkon és egyedül elhagyá a palotát. 3 órakor a katonaság sötét zaszlóaljai már kezdék az utcákat be-

lepni. Ezek a szomszéd helyőrségekről érkeztek, mert a párisiakat nem tarták tanácsosnak éjjel feldobolni, nehogy a nép észrevegye a készüléteket.

Ugyan ezen éjjel, a törvény szentsége ellen a nemzetgyűlés követi közül a legelőkelőbbek elfogattak. A híres *Thiers*ssel egy kis tréfa is történt. Ezen francia történetíró ugyanis egyik munkájában azt írta, hogy az első Napoleon nagy vigyáztalanságot követett el akkor, a midőn szétverni akarván az akkori törvényhozó testet, a megelőző éjjel, a követek közül a jelesebb szónokokat el nem fogatta. A midőn tehát a rendőrök Thiers urat az ágyból kikapkodták, s kocsira ültették, kérdé megtámadóitól: „mit akarnak önök velem?“ — „Semmit — felelt a rendőrbiztos — Napoleon köszöni önnek a jó tanácsot, a mit a könyvében írt, s most szét akarván verni az országgyűlést, a szájasabb legényeket hűvösre viszzük.“

A „Mazas“ nevű börtönház szobái egymásután telének meg: s a korábban behozattak, kíváncsian kérdezők a későbbiek: mi ujság oda künn? de senki sem tudott mást mondani, mint hogy az utcákat a katonaság mindeütt elborítja.

Hogy a másnap megkezdendő nagy munkára az apróköltésben se legyen hiány, diktatori rendeletnél fogva, 25 millió frank a bankból kivétetett.

Páris, ezen 1.400,000 lakosból álló óriási város csak bámulva hallá reggel, hogy mi történt az éjjel. A falakat ezer és ezer példányban az éjjel nyomtatott proklamatiók fődék el: a szabadelvű hírlapok korán reggel lefoglaltattak; látván azonban a szurony-falakat és az ágyukat, félelem lepett meg mindenkit, s azért dec. 2-nak napja aránylag csendesen folyt le, s csak belől a falak közül hallatszék azon mély és titkos

zúgás, mely a nagy városokban tapasztalható.

Mindemellett délután a nemzetgyűlés el nem fogott, vagy el nem fogathatott tagjai összegyűltek; nem ugyan rendes tanácskozó teremükben, mert ez már kaszárnnyává vált, hanem a külváros egyik alpolgármesteri hivatalában. (Párisban 14 van ilyen.) Itt a követek az alkotmány értelmében, mely szerint: — „ha az elnök a nemzetgyűlés hivatását erőszakkal gátolná, a nemzet felsőségét sérti meg; letétetik hivatalából, a polgárok kötelesek felmondani neki az engedelmességet, s a végrehajtó hatalom a nemzetgyűlés kezébe esik“ — kimondották az elnök hazaárulási vétkét. A határozatot az ifju Napoleon is aláíra, a ki most császári herceg, Viktor Emanuel király veje, elveihez azonban maig dicséretesen hű maradt.

Dec. 4-én végre Páris felbátorodék, s a nép elhatározá, hogy ezen sérelmet nem tűrve ellen fog állani. A követek „ellenállási“ bizotmányt nevezének ki, s a város szűk utcáin barrikádok emelkedének.

10 órakor reggel 40,000 katona jelent meg a boulevardokon, mely alatt azon széles és pompás utcát kell értenünk, mely kör alakjában a belső várost a külsőtől elválasztja, s a mely az épületek nagyszerűsége s a boltok fényes kirakatánál fogva a párisi élet tűzfokát képezi. E roppant széles utcán, mely a rendes kövezet helyet papírsima aszfalttal van bevonva, barrikádot nem lehetett emelni. Idegyűlt a párisi nép színe, s néhány óra alatt a sokaság 200,000 emberre nevedett. Ezek a legmiveltebb osztályhoz tartoztak, s mindnyájan diszes sőt gazdag öltözetet viseltek.

Nem akarván eloszlani, Napoleon azt határozta, hogy éppen ezen osztályt

fogja megtámadni, mely különben fegyvertelenül jelent meg, s mint mondván e helyütt torlaszok sem mutatkoztak. Napoleon nem vett részt személyesen a támadásban, nem úgy mint nagybátyja, a ki hasonló alkalommal lóra ült, s kitevé magát a veszedelemnek. Az unokaöcs sötéten szobája mélyében ült, szivarozott, s íróasztala mellől adá parancsait. A katonaságban tökéletesen bizott, miután Páris körül a tábornokokat, sőt ezredeseket is mind legkedveltebb hiveiből nevezte ki.

Délután 1 órakor Napoleon magához hivata Saint-Arnaud tábornokot (a kit azon nap reggelén hadügyministernek nevezett ki, s a ki mint marsal és almai herceg Sebastopol alatt halt meg) s parancsolá, hogy a Boulevardon összegyűlt sokaságot szét kell verni.

A pillanat, mely most bekövetkezett, örökös szégyenfolyt Napoleon jellemén. A siker ugyan mellette van, s később mint császár nagy és remek dolgokat cselekedett, kibékült Franciaországgal, s Európában is mindenütt partfogása alá vesz minden szabadság után sohajtozó ügyet: de a kérlelhetlen történet el nem hallgathatja, hogy ezen ember nagy céljainak elérésére e napon irtóztató eszközökhöz folyamodott.

A rendelt időperczben ugyanis a bortól hevitett katonaság, különösen pedig a lovasság (mert a gyalogság inkább szítottna volna a néphez), tömeges rohamot indított a felizgatott, de tettelegesen ellenállásra nem készült sokaság ellen; Páris barrikád harczosai a szűkutcákban eltorlaszolva hiába várák a megtámadást, velök e perczben nem gondolt senki; ma csak a művelt osztály soraira nézve nyittattak meg a mészárszékek.

Iszonyatos jelenet keletkezett a lovasság tömeges előnyomulására; a se-

besültek és elgázoltattak ég felé terjeszték karjaikat, mindenki menekedni akart, de a golyózápor épen azon helyeket keresé legjobban, a hol a nép ezrenként szorult egy rakásra. Öt perc alatt a föld rakva volt ártatlan holtakkal és sebesültekkel. Páris legfényesebb divatkereskedőjének boltja előtt 40 selyemruhába öltözött hölgy s ugyan annyi fehér kesztyűs gazdag gavallér esett el. Kétkönyvárúst a lovasok boltja küszöben vagdaltak össze, Sallandrouze marquis palotáját, hova az udvarra sokan befutottak, ágyuval rombolák le; a Maison d'or kávéház ajtaján bekartácsoltak, a Torton vendéglőt szurony-szegezve foglalák el; nem maradt egy ház sem, mely az ágyugolyóktól nevezetes sérülést ne szenvedett volna.

A katonák az utca szegletein lesben állottak, s a ki mutatta magát, mindjárt rálöttek. Volt oly tiszt, a ki a népnek kiáltá: távozzanak önök, s a midőn a tömeg megfordult, utánok lövetett. E rettenetes executio egész estig tartott.

A történet egyesek halálát is feljegyzé. Egy asszony, kenyeret hordott eladni, s a midőn a Saint-Fiacre utczára akart befordulni, két vadász lelötte. Egy 80 éves öreg ember, elesvén a tolongásban, egy templom lépcsőjére vezettetett s agyonlövetett, s testét a katonák a holtestekből álló halomra veték. Két ifju, ki egymással sógor-ságban volt, s néhány hó előtt két testvér-lányt vettek el, munkában voltak egész nap; este haza menvén, elfogattak; kiálták hogy nejeikhez menek haza; de a böszült katonák irgalmatlanul agyonlövék őket. Egy Robert nevű csokoládé-árus, szállására akart térni: visszarántották s összeapritották. Egy 13 éves gyermek a katonák

kezébe került s kiáltja, engem a gazdám küld a boltba kenyérért. Hat golyó fúrta át az ártatlan mellét.

Emlékeznek egy kapitányra, a ki folyvást kiáltá: „Semmi kimélet!” egy zászlóalj parancsnok így ordított: „menjetek be a házba, és szurjatok le mindenkit.”

És a többi.

Franciaország le volt verve, és elnémulva. Jött az ugy nevezett közbiztonsági törvény, mely a minisztert felhatalmazta, hogy minden gyanús embert, ítélet nélkül elfogathasson és Cayenne-be hurczoltasson. 12,000 ember deportáltatott így Délamerikába, a hol a nap égető sugári alatt rendre haltak, s a hol ugy bántak velök mint a legaljasabb gonosztevőkkel. E törvény közrémületet okozott, a ki biztosítani akarta magát, ment és szavazott. 7.700,000 francia néhány nap mulva elfogadá és helyben hagyá a dec. 2-ki eseményeket.

Egy év sem telt bele, s ősz táján Napoleon, a ki most már herczegelnök név alatt még a pénzt is saját nevére vereté, egy utazása alkalmával, mint szabadító fogadtatott, s a merre járt e szavakkal üdvözlötetett: „éljen a császár.”

A szenátus összejött s a herczegelnököt császárrá kiáltá ki: az általános szavazat alkalmával 8.000,000 francia szentesíté e határozatot, s e percz óta a köztársaság elnöke ezen czimet vevé fel: „III. Napoleon, isten kegyelméből, s a nép akaratából francziák császára.” (Tudva van hogy II. Napoleon, mint 3 éves gyermek atyja lemondása után (1814) kiáltatott ki a szenatusban császárrá; ugyan e szenatus a legrövidebb idő alatt XVIII. Lajost királynak ismeré el.)

A keleti háború.

Napoleon elérte célját; földi dicsőségének tetőfokára hágott s akkor azt mondá: „a császárság a béke“. Nagyon híressé vált szó ez, mert Európában sokan elhitték azt, különösen pedig azok, a kiknek inyére volt a dolog, mert a midőn Franciaország hallgat és fékezve van, Európában az elnyomás rendszere aranykorát éli.

A legelső király a ki az új császárt üdvözlé, történetesen épen a nápolyi Ferdinand volt; később az európai uralkodók egymásután küldék hozzá üdvözlétüket. A modenai herczeg soha sem ismerte el Napoleont. — Minő játéka a sorsnak! Ferdinand, király örököse, II. Ferencz, és a modenai herczeg e pillanatban trónjaiktól megfosztva hazájoktól távol, keresnek menedéket.

Miklós orosz czár legkésőbb küldé Párisba üdvözlő levelét, melyben a királyok között divatozó „kedves testvér“ helyett, őt csak „nagy és jó barátomnak“ nevezi. Kevés hja volt, hogy emiatt a két ország között fel nem bomlott a béke.

Azonban Napoleon oly mester, hogy a kivel háboruba akar keveredni, kiviszi, hogy ellenfele izenjen először hadat, mert így aztán neki van igaza, s az ellenség, mint igaztalanul támadó rész, szövetséges nélkül marad. Ez a napoleoni politika fő alapelve, mely eddig még mindig sikerre vezetett!

Az nagyon hosszú volna elbeszélni, mint támadt az 1853-ki francia-angol-török háború az oroszok ellen. Elég annyi, hogy Napoleon kinyerte a török szultántól, hogy a jerusalemi szent sírok kulcsai a francia barátok klastromának adassanak át; holott e kulcsok azelőtt az orosz kalugyereknél

állottak. Lépésről lépésre úgy fel tudta Napoleon ingerelni az oroszokat a török ellen, hogy Miklós czár (a kinek természetesen másként is örökös vágya volt Konstantinápolyt birni) Mencsikoff herczeget a török fővárosba küldé, oly követelésekkel, miket a szultán (különösen a francia követ biztatása folytán) kereken megtagadott.

Erre az orosz hadak Moldvába és Oláhországba nyomulván, hosszas diplomatizálás után, a hadizenet Törökország részéről jött létre. Eleinte a nyugati hatalmak nem vettek részt a dologban, de később hallatlan költséget igénylő hadjáratra határák magukat, s Odessa bombáztatása után, néhány hét múlva mintegy 70,000 angol és francia Krimben partra szállott, és Sz Sebastopolt, az orosz hajóhad erős tengeri várát ostrom alá vevé. Az első kiszállást a többiek követék, úgyhogy az egyesült hadsereg még egyszer akkorára nevededett. Közöttük 15,000 piemonti: a mit jól meg kell jegyezniünk, mert az olaszok részvételéből később még sokkal veszedelmesebb háboruk keletkeztek.

Sz Sebastopol ostroma, a világtörténet egyik legnevezetesebb lapja: a mostani iszonyatos romboló szerek sokáig mit sem árthattak e sziklafalak ellen. A mit a tudomány és művészet nagyot és irtozatost kigondolt, az itt mind alkalmazva volt. St. Arnaud tábornok itt halt meg e falak alatt, s őt az angolok fővezére Raglan lord is követé. A meghalt francia tábornokot Canrobert marsal váltá fel, de ez megbukott. Utána Pelissier jött, s ez Bosquet tábornokkal sep. 8-ik napján borzasztó vérontás között a vár déli oldalán fekvő Malakoff erődöt bevév, a mire az oroszok a vár déli részét s a várost elhagyni kényszerültek, s a hadi kikötőt, (hova az egyesült angol és fran-

cziahajóhad be nem hathatott) elvesztve, maguk égeték, vagy sülyeszték el, legszebb hajóikat.

A vár eleste után a békealkudozások megkezdődtek. Ausztria Oroszország ellen nyilatkozott, sőt Galicziában hatalmas hadserget állított. Később megtudta a világ a bécsi hivatalos lapból, hogy Napoleon már ekkor fenyegeté Ausztriát, hogy azonnal Olaszországba teszi át a harcztert, ha a bécsi kabinet nem tart erélyesen a nyugati hatalmakkal.

E közben Miklós orosz czár hirtelen meghalt, és fia Sándor hajlandóbbnak mutatkozott a békére. Bécsből négy pontot terjesztettek Oroszország elé, melyek ezen utóbbi hatalom irányában, a viszonyokhoz mérve, nagyon terhesek nem is voltak. Anglia legörömesebben tovább folytatta volna a háborut, de Napoleon a világ bámulatára, a béke minél előbbi megkötését sürgette.

A béke Párisban aláíratván, csak hamar kiderült, mért akart Napoleon oly rögtön kibékülni a muszkával? Tudnillik, a francziák császára már elérte fő célját, mely nem egyéb volt, mint Oroszországot Ausztriától elidegeníteni. Ez meg is történt a legnagyobb mértékben. Oroszország, mely 1849-ben hadserge színével sietett Magyarországba, most midőn látta, hogy Bécs a nyugati hatalmakkal szövetkezik, mélyen sértve érzé magát, s hálátlanságról panaszkodott.

Napoleon csak ezt várta. Ily körülmények közt gyorsan kibékülve az oroszokkal, elérkezettnek hitte azon időt, melyben ifjúkori álmait teljesezésbe menni láthassa.

Az olasz hadjárat.

Napoleon a ki ifjuságában a carbonari had alkalmával az olasz forra-

dalom mellett harczolt, nem feledkezhetett meg e nemzetről, melyhez eredetileg a Bonaparte család is tartozik.

Azonban, mint láttuk sok mindenfélének kellett addig más kerékvágásba esni, míg Napoleon ezen régi tervének végrehajtását megkezdhetette.

Ezalatt az olaszok türelmetlenkedni kezdtek, sok helyütt nyiltan az olaszügy elárulásával vádolák a császárt; egy *Pianori* nevű olasz Párisban pisztolyt lőtt Napoleonra, s a nyaktilón végzé életét. Még ennél is komolyabb volt az *Orsini* féle roppant összeesküvés, a midőn jan. 14-én (1858) a nevezett gróf öt más társával bombákat vetett a császár kocsija alá, mik irtóztató pusztítást vittek végbe; a császár kocsiját széttörék, de magát még sem sérték meg. Orsini s két más társa halálra ítéltettek, de a gróf testamentomot írt, melyben Olaszország sorsát, mint örökséget hagyá Napoleonra. Ezen irat, az európai kormányok roppant megbotránkozására, még a „Moniteur“-ben is megjelent. Azt mondták: Napoleon elfogadta az örökséget, s csakugyan úgy is folytatá politikáját, hogy e gyanu mindinkább igazolódni látszott.

Az olasz háboru kezdetét végtelen sok haszontalan irkafírka előzé meg, mert Napoleon, régi rendszerénél fogva, makacsul a mellett maradt, hogy Ausztriának kellend előbb kardot rántani, akar, vagy nem.

Ugy is történt, a mint kiszámítva volt. Piemont és Franciaország hadra készültek, de mindig békéről beszéltek. Ausztria védelmi tekintetből roppant költségbe kerülő hadat gyűjtött Lombardiába, s akkor a helyzet következő volt: „ha maga támadja meg először Piemontot, ekkor, mint ki volt mondva, a francziákkal is meggyűl baja; ha nem lép fel támadólag, ak-

kor tán még félévig is hadilábon kellett volna sergét tartani, s végre is akkor elegyedni harcza, a midőn minden pénzét kiadta a sok készülődésre.

A hadizenet Ausztria részéről 1859-ik Husvét ünnepén megtörténvén, a háboru kiütött. A *magentai* és *solferinói* véres csaták mindnyájunknak emlékében vannak. A világ azt várta, hogy még csak ezután fog kezdődni az élethalálra szóló küzdelem, de egyszerre csak a távirda meghozta a hírt, hogy a két uralkodó találkozott egymással Villafrankában, s a békét nagy rögtönözve aláírták.

Az ujságírók majd agyontörték fejüket úgy szerették volna kitalálni a hirteleni béke okait. Az idő azonban csakhamar mindent megmagyarázott.

Tudnillik, Napoleon (a ki a háboru előtt még sógorságba is esett Viktor Emanuellel) a solferinói véres nap után körülbelől így szólott ezen rokonához.

— Sógor! mondanék önnek egyet, kettő lenne belőle.

— Hallom uram a szép szót.

— Nekem kedvem volna békét kötni.

— Az Istenért, ne tréfáljon. Hiszen emlékezni fog felséged, hogy Genuában mit méltóztatott proklamálni: „Az *Alpesektől az Adriáig szabad Olaszország!*“ E pillanatban még csak a Minicio folyóig értünk, innen pedig messze van még az Adriai tenger.

— Bizza csak rám e dolgot. Békét kötök, s fejében öné a szép Lombardia: azután megigértetem Ausztriával, hogy Olaszország belügyeibe senkinek sem lesz szabad avatkozni. Ez önre nézve elég, mert az olasz tartományok egyenkint kelnek fel, s ön egy csep véráldozat nélkül, Velenczét kivéve, ura lesz Olaszországnak.

— A terv nem rossz; de hátha Ausztria nem áll rá a feltételekre?

— Az baj volna; de arra is elkészültem: egy vagy más uton tudtokra adom a bécsieknek, hogy ne is véljék rólam, mintha én gyönyörű szép sergemet a mantuai és veronai falaknak neki bocsátanám. Van jó dolgom, hogy ilyesmire ne gondoljak. Hanem ime itt van *Pietri*, a ki két évig volt Párisban legkedvesebb policzaj-directorom, ez most, szervezi a *magyar legiókat*. Mintegy 4000 emberünk már van, a kiket elfogtunk, vagy hozzánk átszöktek, s azt fogom mondani: hogy ezen embereket hajóra ültetem, s miután *Lussin piccolo* szigetre úgy is kiszálltak már hadaim, a magyar legiókat utánuk küldhetem. Tessék meghinni, hogy e beszédnek lehet egy kis foganatja.

Természetesen egészen más szavakkal ment végbe e beszéd, hanem az értelme még is csak az. Hogy 4000 ember már volt a magyar legióban, a multkor olvastuk a „Wiener Ztg.“-ban, a hol irták hogy 3000 embernél többen jöttek aztán vissza, a béke megkötése után. Hogy e legiót ama híres *Pietri* szervezte, szintén most mondá el Napoleon herczeg, a párisi szenatusban, marc. 1-én tartott világhírű beszédében.

A történet aztán bebizonyította, hogy Napoleon jól profétált: Parma, Modena, Toskana legelőször csatlakoztak Piemonthoz: azután Romagna következett. Ezt Umbria és a Határgrófságok követték. Garibaldi megszerző urának Nápolyt és Sziciliát, és épen most van szóban, hogy a pápa számára, csak a vatikán palota, meg a sz. Péter temploma maradjon, a többi mind Viktor Emanuelé legyen, a kit most nem régen kiáltottak ki: „Olaszország királyának.“ Nem ment ez ugyan mind vér nélkül, de az itteni apró csatákat hasonlítani sem lehetne azon vérfürdőhöz, mely keletkezett volna, ha Ve-

lencze megtámadása, még azon évben bekövetkezik.

Amint most állnak az ügyek. Napoleon császár csakugyan legnagyobb ur Európában. Egy rész keresi barátságát, a másik fél tőle. Időközint minden európai uralkodóval személyesen találkozott. Viktoria angol királynéval több ízben, Londonban, Párisban, Osbornében, Cherbourgban. A porosz királylyal Baden-Badenben, az orosz csárral Stutgardban, az ausztriai császár ő felségével, Villafrankában.

Egy dolog van csak a mi Napoleonnak legnagyobb munkájába kerül; tudnillik lerontani a pápa világi hatalmát, mert e részben Franciaországban nagy ellenzésre talál. De ha egyszer e kellemetlen tárgyon túl esett, akár mit fog tovább tenni, Franciaországban népszerűségét csak nevelheti.

Az ifju Napoleon herczeg, fennebb említett beszédében nagyon is világosan elmondta, mily tervei vannak a napoleoni politikának? Nem kevesebb az, mint Európa mostani térképét újra

alakítani. Olaszország, melyet lábra állított, mindig hü szövetségese leend, és számol a különféle országokban levő elégedetlenek segítségére.

Hosszu történet volt ez: de ki tudja még mennyi van még hátra a bizonytalan jövőben? Végrehajtandja-e terveit, vagy, mint nagybátyja, elvesztendi trónját? Ő maga ezt valóban hiszi, azért ovakodni fog önző nagybátyja hibáit utánozni. Igaz, vagy nem, de ő mindig azt hirdeti, hogy nagybátyja csak meghódítani akarta Európát, ő pedig felszabadítani, s e közben Franciaország határait kiterjeszteni a Rajna folyóig.

Ha e sorok írója értené a jövődömondás mesterségét, s ha csak röviden is megtudná írni, hogy mi mindent fog még Napoleon elkövetni a legközelebbi néhány év alatt? akkor iratát a börze emberei legalább is annyi millióért vennék meg tőle, mint a hány forintot, most, a multak vázlatáért, honorarium fejében, netán remélhet.

Ezen népszerű füzetekből megjelent és minden könyvkereskedésben kapható :

(egy-egy füzet 15 kr.)

1-ső füzet :

HIRES GARIBALDI
ÉLETE, HARCZAI ÉS KALANDJAI.

Garibaldi arczképével. 15 kr.

2-dik és 3-dik füzet :

HONFIDALOK
A LEGJELESB MAGYAR KÖLTŐK MUNKÁIBÓL.

Petőfi és Vörösmarty arczképeivel. 2 füzet 30 kr.

4-dik füzet :

III-dik. NAPOLEON

**mint száműzött herceg, trónkövetelő országfoglya, köztársaság-
elnöke és császár.**

Napoleon arczképével. 15 krajczár.

